

Henrik Björck

Alltför mänskligt. Veterinärhögskolans kamp
med och mot humanmedicinen

ur boken

Karl Bruno & Per Lundin (red.)

*Önskad och ifrågasatt. Lantbruksvetenskapernas
akademisering i 1900-talets Sverige*

Arkiv förlag 2020 (tryck) och 2023 (e-bok)

Pandoraserien XXVII

FÖRSLAG PÅ KÄLLANGIVELSE:

Björck, Henrik (2023) "Alltför mänskligt. Veterinärhögskolans kamp med och mot humanmedicinen", i Karl Bruno & Per Lundin (red.), *Önskad och ifrågasatt. Lantbruksvetenskapernas akademisering i 1900-talets Sverige*, s. 75–102, Lund: Arkiv förlag, <https://doi.org/10.13068/9789179243432>.

Det här kapitlet ur en e-bok från Arkiv förlag distribueras fritt över internet genom *open access*. Titeln finns också tillgänglig i en tryckt utgåva från 2020 med ISBN: 978 91 7924 342 5.

Verket är upphovsskyddat enligt en upphovsrättslicens från Creative Commons: erkännande, icke-kommersiell, inga bearbetningar, som medger icke-kommersiell användning och spridning i oförändrat skick så länge källan anges.

Arkiv förlag · Box 1559 · 221 01 Lund · BESÖK Stora Gråbrödersgatan 17 a
046-13 39 20 · arkiv@arkiv.nu · www.arkiv.nu

© Författarna/Arkiv förlag 2020 och 2023

E-boksutgåva (PDF) 2023

Beständig länk till hela boken: <https://doi.org/10.13068/9789179243432>

ISBN: 978 91 7924 343 2

ISSN: 1404-000X

Alltför mänskligt. Veterinärhögskolans kamp med och mot humanmedicinen

HENRIK BJÖRCK

Sveriges lantbruksuniversitet söker i dag uppgifter och legitimitet i en mängd mer eller mindre nya riktningar – naturvård, bistånd, biologisk mångfald och mycket mer därtill. Tidigare var institutionen mer fokuserad på att som sektorsuniversitet ta ett sektorsansvar. Sektorn avsåg i sammanhanget närmast lantbruksnäringen. Men sektorn, i bestämd form singularis, kan i det universitetpolitiska språkbruket även syfta på det svenska högskolesystemet. De båda betydelseerna drar åt olika håll samtidigt som de förenas i samma institution, där relationen mellan dem skapat spänning. Vilken sektor borde lärosätet primärt ta ansvar för i sökandet efter legitimitet och resurser?

Ett exempel på hur lantbruksuniversitetet förhåller sig till sina uppgifter är utvärderingen Kvalitet och nytta 2018, med den i vårt veterinärhistoriska sammanhang passande akronymen KoN 2018. I den bedömdes kunskapens kvalitet av akademiska kolleger och nyttan av avnämargrupperingar med andra intressen. En institution som SLU har att balansera mellan polerna kunskapen och nyttan.¹

Utgångspunkter för en fallstudie

Att denna balansakt inte är ny vill jag belysa i den följande historien om hur Veterinärinstitutet, som 1914 blev en högskola, sökte sig en plats i dåtidens högre utbildningssystem. Detta system var förbundet med ett system av professioner, vilka var inbegripna i en fortgående dragkamp om betydelsen av domänspecifika respektive mer generella kunskaper. Avgränsningarna runt och inom högskolesystemet var föremål för förhandlingar, och en jämkning i en del av systemet fick återverkningar på andra delar. Eftersom sektorer och domäner implicerar gränser, vilka

markerar vad som är innanför och utanför, likt respektive olik, ska strävandena att dra skiljelinjer och upprätta en särskild kunskapsdomän utforskas här. Då förskjutningar mellan domäner skedde på marginalen, i gränslandet mellan dem, ska dessa gränsdragningsprocesser studeras utifrån ett marginalistiskt perspektiv, som i sin tur utgår från att professionella intressen motiverade inmutningssträvandena. För en profession utgör den kårspecifika kunskapsproduktionen en basal tillgång, över vilken det gäller att ha kontrollen.²

Utifrån dessa utgångspunkter intresserar jag mig för hur den unga Veterinärhögskolan förhöll sig till den äldre medicinska vetenskapen i sin kamp för akademiskt erkännande, men också, eftersom gränser har två sidor, för hur den akademiska medicinens representanter såg på den veterinärinstitution som framhävde likhet *och* särart i förhållande till den etablerade kunskapen. Akademisk legitimitet var en tillgång i kampen för resurser till lärosätets och kunskapsdomänens uppbyggnad.

Men jag uppmärksammar inte bara relationer till en yttre kraft som den medicinska vetenskapen, i förlängningen till den anslagsbeviljande politiken, utan även relationer mellan olika intressen *inom* veterinärkåren. Kampen om inflytandet över den professionella kunskapsbildningen aktualiserade frågan om relationen mellan forskning och utbildning, liksom den än mer allmänna frågan om förhållandet mellan teori och praktik. Praktiken inbegrep avnämrintressen som även de kunde generera legitimitet och resurser, men som också kunde stå i ett spänningsförhållande till en akademisering.

I framställningen följer jag ett fall från början av 1900-talet som ger konkretion åt de övergripande frågorna: den process för att återbesätta professuren i patologisk anatomi (och bakteriologi) som tog sin början 1913 och slutade 1920, 1923 eller 1930, beroende på hur man ser på saken. De aktörer som påverkade och påverkades av denna process sökte övertyga om att ett beslut i en viss riktning var rätt och riktigt. Eftersom de gjorde detta med språkliga medel står aktörernas språkbruk i fokus. Särskilt uppmärksammar jag i meningsutbytena centrala begrepp som vetenskap och forskning, vilka blev omstridda eftersom de var betydelsefulla, jämte bestämmningar till dem som medicinsk, veterinär, veterinärmedicinsk.³

När jag i det följande presenterar röster och motröster sker det i syfte att övertyga om att inga gränsdragningar var självskrivna och att det var ett komplicerat, mycket mänskligt spel att etablera gränser. Jag vill också hävda att de spänningar som det utvalda exemplet belyser inte är origi-

nella för Veterinärhögskolan eller det agrara fältet – eller det tidiga 1900-talet. Om än inte tidlösa så är flera av dem perenner, såsom den mellan forskning respektive utbildning vid en fackhögskola som ska meddela undervisning på vetenskaplig grund. En annan spänning är den mellan högskoleuppgifterna forskning och utbildning å ena sidan och, å den andra, den professionella praktik som högskolan ska ta sikte på och som den resursfördelande politiken kanske är mer intresserad av än av vetenskapligheten. Ytterligare en är spänningen mellan nya vetenskaper, som kan drivas fram av utomdisciplinära sammanhang, och etablerade vetenskapsområden, som kan ha stark intern normbildning. Längs dessa konfliktlinjer var det mycket som stod på spel för olika aktörer och som gjorde spelet på marginalerna laddat.⁴

Genom presentationen av processens konkreta gång tillförs dessa spänningar nyanser som gör de schematiskt sammanfattande motsatsparen mer mänskligt komplicerade. Men innan vi kommer till dessa skeenden ska vissa förutsättningar för dem klargöras.

Den institutionella bakgrunden

Under 1800-talet etablerades vetenskaplig forskning som en uppgift för universiteten, vilkas primära uppdrag varit att utbilda ämbetsmän för staten. Mot slutet av seklet och i början av 1900-talet spreds föreställningar om att forskningsverksamhet även skulle tas upp vid det som kom att kallas fackhögskolor. De var primärt utbildningsanstalter, samtidigt som vetenskapen utgjorde en resurs för en fackskola som sökte högskolestatus. Strävandena att förena utbildning och forskning gav upphov till utdragna kontroverser. Tvisterna kunde gälla detaljer, som stadgeformuleringar av förkunskapskraven för sökande till läroanstalterna och av befodringsgrunderna för deras lärare. De kunde också gälla allmänna frågor, som vilka krav verksamheterna efter examen ställde på utbildningen, något statliga avnämare kunde ha synpunkter på mot bakgrund av den statliga finansieringen. Frågor och detaljer fick laddning genom sina vidare implikationer för olika aktörer och intressenter.

Verksamheterna på det agrara fältet faller in i det större mönster som tog form i det framväxande högre utbildningssystemet.⁵ Till lantbruksinstitutet i Ultuna och Alnarp fördes 1907 Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet, vilket gav upphov till ett triangeldrama om var forskning skulle bedrivas och en eventuell högskola förläggas. Efter många turer beslutade riksdagen 1931 att skapa Lantbrukshögskolan

i Ultuna. På Skogsinstitutets domän tillkom 1902 Forstliga försöksanstalten, som strax bytte namn till Statens skogsförsöksanstalt. Efter en stor utredning av både den lägre och högre skogsutbildningen ombildades läroanstalten till Skogshögskolan, som tillsammans med Skogsförsöksanstalten 1915 fick nybyggda lokaler och en gemensam styrelse.

Veterinärutbildningen tillför mönstret ytterligare dimensioner, bland annat genom sin relation till medicinen med dess etablerade status.⁶ Som på lantbruksområdet fanns två inrättningar, även om den äldre i Skara kom att överflyglas av den 1821 öppnade Veterinärinrättningen i Stockholm. Till skillnad från andra fackskolor benämndes lärarna där professorer redan från starten. Läroanstalten ombildades 1867 till Veterinärinstitutet, med studentexamen som inträdeskrav, vilket också var originellt i sammanhanget. Man löd direkt under Ecklesiastikdepartementet efter att tidigare ha styrts av Sundhetskolegium. Först 1905 fördes institutet över till det jordbruksdepartement som bildades 1900; lantbruksinstitutet och Skogsinstitutet fördes direkt över från Civil- respektive Finansdepartementet.

Länge hade flertalet lärare inom den veterinära utbildningen humanmedicinsk skolning. Att man på olika håll ville förändra detta tillstånd belyses av ett yttrande vid en tysk veterinärkongress som anfördes i en svensk debattskrift från 1874: "Dit medici med sin vetenskap kommit, dit vilja också vi." Andra var skeptiska inför alltför teoretiskt specialiserade lärare: "Om någon icke har insigt i praxis, kan han icke dana djurläkare, som äro praktiska."⁷ Utbildningsfrågorna bevakades av Svenska veterinärläkareföreningen, i vilken institutets lärare var tongivande.

Animalieproduktionens växande betydelse kom att stärka lantbrukarnas intresse av ett ordnat veterinärväsende. Detta påverkade i sin tur förutsättningarna för att ordna utbildningen, som haft en slagsida mot hästar och militära avnämare. Efter olika turer beslutade riksdagen om nybyggen för Veterinärinstitutet, vilka invigdes 1880.⁸

Den nya bakteriologiska sjukdomsförståelsen kom sedan att påverka många verksamheter på den medicinska domänen. Efter initiativ av Medicinalstyrelsen föreslog en läkardominerad kommitté 1899 inrättandet av en statsmedicinsk anstalt. Utredningens veterinär reserverade sig dock mot förslaget att anstalten skulle ha ett allmänt bakteriologiskt laboratorium: de medicinska respektive veterinära specialistkompetenserna var så olikartade att laboratoriet definitivt borde delas i två. Efter otaliga turer – såväl Veterinärläkareföreningen som Läkarsällskapet kom

att engagera sig i processen, och i riksdagen protesterade läkare förbitt-
rat mot tanken att stympa deras medicinska anstalt – beslutades 1908
att inrätta Veterinärbakteriologiska anstalten, skild från Statsmedicinska
anstalten och istället knuten till Veterinärinstitutet.⁹ Den nya institutio-
nen skulle bistå Medicinalstyrelsen med olika praktiska frågor, bedriva
vetenskaplig forskning samt genom en laborator upprätthålla undervis-
ningen i bakteriologi vid institutet.

Det slutande 1800-talets biomedicinska utveckling medförde föränd-
rade förutsättningar för Veterinärinstitutets verksamheter som gjorde de
relativt nya lokalerna omoderna. Det framhölls bland annat att forsk-
ningen hade behov av laboratorier, såväl för den praktiska husdjurskö-
relsens skull som för att Sverige inte skulle komma på efterkälken i jäm-
förelse med andra kulturnationer. Lärarkollegiet och olika kommittéer
utredde byggfrågan. Efter flera bakslag beslutade riksdagen 1906, i den
reformiver som syftade till nationell uppräckning efter unionsupplös-
ningen, att Veterinärinstitutet skulle få anslag till välutrustade nybyg-
gen.¹⁰ De invigdes 1912 under ståtliga former. Rektor John Vennerholm,
en kraftfull aktör i dessa skeenden, kreerades till hedersdoktor vid Veteri-
närhögskolan i Berlin av en delegation därifrån. Han talade sedan om
veterinärvetenskapens ”frigörelsekamp”, om hur den utvecklats till ”en
med människoläkarekonsten jämbördig vetenskap” och dess läroanstalter
till ”full paritet med universiteten”.¹¹

Efter byggfrågan kom frågorna om lärartjänster och nya stadgar för
läroanstalten. Under arbetet med revideringen av stadgarna blev tre
spörsmål särskilt omtvistade: uppgiften, befodringsgrunderna, disputa-
tionsrätten.¹² Frågorna stod i relation till varandra: om uppgiften var att
meddela vetenskaplig undervisning borde lärarna tillsättas utifrån veten-
skaplig skicklighet, vilken lämpligen manifesterades i en doktorsavhand-
ling. Lärarkollegiet hade redan före sekelskiftet föreslagit införandet av en
veterinär doktorsgrad, men önskade avvakta med denna fråga för att inte
försinka stadgerevisionen. Formuleringen av befodringsparagrafen ska
vi återkomma till nedan. Den så kallade Lönerregleringskommittén, som
utredde tjänster och annat inom statens verk, anlade mer praktiska än
vetenskapliga synpunkter på portalparagrafens syftesformulering: verk-
samheterna borde ordnas utifrån undervisningens krav och det fanns
inget behov av att föra in främjandet av vetenskapen som en särskild
uppgift. Kommittén motsatte sig inte den föreslagna benämningen ”hög-
skola”, men såg inget egentligt skäl för ett namnbyte.

I de stadgar som fastställdes 1914 löd portalparagrafen så: "Veterinärhögskolan har att meddela en på vetenskaplig forskning grundad undervisning i alla för en fullständig veterinärutbildning erforderliga ämnen." Samtidigt bestämde riksdagen att professorn i patologisk anatomi skulle vara kompetent att upprätthålla undervisningen i bakteriologi, för den händelse Veterinärbakteriologiska anstaltens laborator framöver inte skulle sköta den. I staten för den nya högskolan kom professuren därför att benämnas "patologisk anatomi (och bakteriologi)".¹³

Denna tjänst hade blivit vakant när professorn som undervisade i patologisk anatomi dog 1913. Därmed var scenen satt för det drama vi nu ska följa.

Första försöket

Att återbesätta professuren skulle visa sig komplicerat och det kom att krävas flera försök för att lyckas. Den kontrovers vi ska utforska är tydliggörande på så sätt att aktörerna i och med den tvingades artikulera uppfattningar som annars kunde förblivit outtalade.

Till vikarie förordnades Sven Wall, förste besiktningsveterinär vid Stockholms slakthus. Köttbesiktning i födoämneshygienens tjänst var en sedan 1897 lagstadgad uppgift för legitimerade veterinärer, i vilken just patologisk anatomi (och bakteriologi) stod i centrum.¹⁴

När professuren ledigförklarades sökte Wall den tillsammans med Olof Stenström, statens konsulent vid bekämpandet av tuberkulos hos nötkreatur, och Hilding Magnusson, föreståndare för Hushållningssällskapets veterinärbakteriologiska laboratorium i Malmö. Wall och Stenström hade tidigare sökt föreståndarbefattningen vid Veterinärbakteriologiska anstalten, men av sakkunniga inte ansetts kompetenta; Magnusson hade varit anstaltens förste laborator.¹⁵

Sakkunniga blev, efter vissa turer, Oluf Jensen, veterinärutbildad professor i patologisk anatomi vid Veterinær- og landbohøjskolen i Köpenhamn, jämte Ulrik Quensel och Carl Sundberg, patologi professorer vid Uppsala universitet respektive Karolinska Institutet (KI). En tidigare utsedd KI-professor hade av sagt sig uppdraget sedan han funnit att de sökandes skrifter inte mötte samma kvalitetskrav som vid medicinska läroanstalter.

Denna markering gav Jensen anledning att i sitt utlåtande utlägga den patologiska anatomins funktion inom olika domäner. För läkarna var den grundläggande för sjukdomsläran. För veterinärerna hade den istället

John Vennerholm (1858–1931) var 1902–25 föreståndare respektive rektor för Veterinärinstitutet och -högskolan. Han verkade outtröttligt för de nybyggen riksdagen beslutade om 1906 och för utbildningens höjande genom vetenskapen. För kåren verkade han bland annat som redaktör för Svensk veterinärtidskrift 1896–1931. Han var även verksam på andra arenor, som i styrelserna för Djurskyddsföreningarnas centralförbund och Skandinaviska kreatursförsäkringsbolaget. På bilden ses Vennerholm med Gustaf V vid invigningen av det nya Veterinärinstitutet 1912.

”et praktisk Formaal, idet Ködkontrollen som bekendt for en væsentlig Del er opbygget med den som Grundlag: dette Forhold præger i høj Grad den veterinære pathologisk-anatomiske Litteratur, og det bør utvilsomt ogsaa paavirke Undervisningen ved Højskolerne og altsaa ogsaa tages med i Betragtning ved Besættelse af Lærerposter i Faget”. Han gick sedan igenom de sökandes utbildning, liksom vilka erfarenheter de förvärvat genom olika befattningar och studieresor. Jensens genomgång av skrifterna gav upphov till kritiska anmärkningar, men vid en samlad bedömning fann han alla tre sökande kompetenta, med Wall som den främste.

De båda läkarna gjorde en annan bedömning. En av dem deklarerade att han saknade erfarenhet inom ”det speciellt veterinära området” och att han skulle granska de sökandes arbeten från ”mera allmänna vetenskapliga synpunkter”. Båda förklarade att de i princip utgick från samma måttstock som för en universitetsprofessur, vilket i praktiken innebar att de enbart bedömde de sökandes skrifter. I deras framställningar är så adjektivet ”vetenskaplig” mycket frekvent, gärna i anslutning till substantiv som synpunkt, behandling, bearbetning. Till skillnad från Jensen behandlade läkarna inte de sökande i bokstavsordning, utan båda började med Wall. Hans skrifter ägnades en synnerligen detaljerad kritik. Magnusson och Stenström fick inte lika stort utrymme, men slutsatsen blev densamma. Ingen av veterinärerna höll måttet ur vetenskaplig synpunkt. Alla förklarades inkompetenta.

Magnusson drog tillbaka sin ansökan. Han menade att läkarna satt sig till doms över ämnen de inte behärskade och kontrasterade dem mot Jensen, som till skillnad från svenskarna vunnit världsrykte som vetenskapsman.

Wall blåste istället till strid. I en sextiosidig försvarsskrift dissekerade han alla anmärkningar läkarna riktat mot hans arbeten. Åberopande en stor mängd inhemska och utländska auktoriteter, medicinare och veterinärer, fann han att bara viss detaljkritik var berättigad, samtidigt som många anmärkningar kunde riktas mot läkarnas oförsonliga kritik. Konklusionen av denna bevisning blev att antingen måste medicinprofessorernas eller veterinärprofessorernas slutsatser vara otillförlitliga. Eftersom det vore orimligt att i detta fall misstro Jensen var läkarnas omdömen mindre tillförlitliga, förklarade Wall. Lärarkollegiet behövde inte följa deras uppfattning.

Avslutningsvis framgick att Wall hade svårt att värja sig mot misstanken att läkarna tänkte på en annan kandidat till befattningen. Folke

Henschen, laborator i patologisk anatomi vid KI och son till den kände KI-professorn Salomon Henschen, hade förhört sig hos Veterinärhögskolans rektor redan innan sista sakkunnigutlåtandet inkommit. Efter detta reste han till Tyskland för att förvärva veterinärmedicinska erfarenheter. Om kollegiet gav läkarna ett förtroendevotum nu, kunde det kanske tvingas föreslå Henschen som professor sedan, menade Wall.

Det kan då befaras, att de svenska veterinärernas håg och intresse för vetenskapliga studier avtager, då de få platser i riket, varmed veterinära vetenskapsmän kunna belönas, givas till läkare med förbigående av förtjänta veterinära vetenskapsidkare, vilkas arbeten av de humanmedicinska sakkunniga, som det synes planmässigt och till förmån för konkurrerande läkare, underskattas. Veterinärhögskolan blir då en veterinärhögskola till namnet, men icke till gagnet.¹⁶

När lärarkollegiet sedan skulle avge sitt förslag blev frågan hur man skulle ta ställning till de motstridiga bedömningarna. Hur göra avvägningen mellan ”det speciellt veterinära” och ”allmänna vetenskapliga synpunkter”?

I sitt votum förklarade en professor att de oförenliga slutsatserna hade sin grund i olikartade utgångspunkter. Eftersom Jensen utgått från en praktisk veterinärsynpunkt och ett bredare underlag var hans omdöme rimligare, även om också han hade anmärkningar mot somliga arbeten. Den ännu inte två år gamla Veterinärhögskolans professorer skulle i första hand utbilda veterinärer. Om de vetenskapliga kraven på lärarna i detta skede sattes alltför högt kunde det bli svårt att rekrytera lämpliga personer. En annan professor drev resonemangen vidare. Läkarna hade granskat de sökande utifrån en synvinkel som syftade mot ett mål som inte stod i samklang med högskolans stadgade uppgift. Så länge läroanstalten inte var en universitetsfakultet, så länge den saknade promotionsrätt, så länge den var en fackskola med vetenskaplig forskning som medel men inte som mål, så länge var det också kollegiets skyldighet att inte tappa den rent veterinära synpunkten i sin bedömning. En tredje lärare betonade att det var fråga om just en lärarbefattning och att läkarna saknade erfarenhet av det specifikt veterinära området. Alla gick de på Jensens kompetenslinje och placerade Wall först.

Av annan uppfattning var John Lundgren, professor i anatomi och histologi som hade varit stridbar föreståndare för Veterinärinstitutet. Han konstaterade att de sakkunniga nog utgått från olika måttstockar och att Jensen beaktat fler meriter än de vetenskapliga skrifterna. För Lundgren var det klart, i ljuset av stadgarnas kompetensvillkor för professur, att

minimifordran var minst ett självständigt arbete som uppfyllde hävdvunna universitetskrav. "Kollegiet har så mycket större skäl att vidhålla denna fordran, som Kollegiet hos Kungl. Maj:t nyligen gjort underdånig framställning om promotionsrätt för Högskolan." Den gräns hans kolleger dragit mellan läkarnas och veterinärens utlåtanden ville Lundgren suddas ut. Han tyckte nämligen inte att Jensens slutsats följde av dennes många anmärkningar och tog därför istället fasta på hans detaljkritik. De tre sakkunniga blev då mer lika. Samtidigt blev Lundgrens slutsats mer olik kollegernas. Ingen sökande var kompetent.

John Vennerholm gick på samma linje. "Då vi nu ryckt upp till Högskola" måste kraven på professorer vara "likvärdiga" med universitetens, förklarade rektor, som fann det svårt att inte följa de svenska sakkunniga eftersom bedömningsgrunderna måste vara "desamma vid de olika högskoleinstitutionerna". Jensen hade nog mer än läkarna utgått från lärarrollen, samtidigt som hans bedömning av Wall liknade läkarnas om man tog fasta på anmärkningarna. Wall – liksom Stenström – var ännu inte "mogen för den sökta lärarestolen, till vilken ju även hör ett vetenskapligt forskningsarbete såsom en huvuduppgift vid sidan av dess innehavares läraregärning".

Slutresultatet blev alltså att lärarkollegiet med tre röster mot två föreslog Wall till professuren.

Vi ser att olika spänningar och gränsdragningar var i spel i processerna. Läkarna var mindre benägna att tala om gränser utifrån sin vetenskapliga synpunkt, vilken de nog uppfattade som överordnad genom sin allmängiltighet. Mer gränsmarkerande var veterinärerna, som utifrån sin synpunkt såg likheter med den "allmänna" medicinen samtidigt som de hävdade en särart utifrån sin domäns specifika förutsättningar och krav. För rektor Vennerholm blev det en komplicerad balansakt att hävda en likhet med universiteten, vilken gav legitimitet i förhållande till vetenskapens väktare och anslagsgivande myndigheter, och samtidigt kräva respekt för en olikhet, vilken gav självständighet i förhållande till dem man ville likna och legitimitet i förhållande till veterinärkåren och avnämarna av högskolans tjänster. Humanmedicinen med dess vetenskaplighet var för veterinärerna en tillgång men även ett hot, något att kämpa med men också mot.

Innan styrelsen tagit upp ärendet levererade Wall en detaljerad vidräkning med Lundgrens och Vennerholms försök att harmoniera Jensens och läkarnas utlåtanden. I princip höll han med om att likartade grun-

John Vennerholm knöts till Veterinärinstitutet som trettioåring och blev efter några år professor i kirurgi. Som driven kliniker och lärare publicerade han stora handböcker och andra skrifter på olika språk. Han var knappast skolad som forskare, men blev 1907 medicine hedersdoktor i Uppsala och 1912 veterinärmedicine hedersdoktor i Berlin. Bilden är från den moderna operationssalen i den nya Veterinärhögskolan – vid det gamla Veterinärinstitutet hade undersökningarna fått skötas ute på gården.

der skulle gälla för bedömningen av Veterinärhögskolans professorer som för de medicinska fakulteternas. Men eftersom det rörde sig om olika områden fann han det orimligt att omdömet från en världsberömd veterinär skulle missaktas i jämförelse med lokala läkares bedömningar. ”Jag kan nämligen ej förstå, hur i vår tid, som är specialstudiernas tid, en humanmedicinsk forskares utlåtande får gälla mer än en veterinärmedicinsk vetenskapsmans vid tillsättandet av en professur vid Veterinärhögskolan.”

Uppmanad av rektor Vennerholm inkom Lundgren med en förklarande skrivelse. Han riktade sig inledningsvis till kollegerna. Deras ”rent veterinära” synpunkt fann han egendomlig i ljuset av kollegiets mångåriga strävanden att ordna undervisningen efter universitetsprinciper. Att gå emot sakkunniga som man själv utsett var obetänksamt. Kollegiets medlemmar hade inte samma förutsättningar som universitetsprofesso-

terna att bedöma sökandes kompetens enligt de nya stadgarna från 1914 – de hade själva tillsatts på andra grunder och hade varken behövt försvara eller bedöma någon gradualavhandling. De kunde behöva sakkunnig hjälp eftersom det var väsentligt att svara upp mot myndigheternas välvilja gentemot veterinärundervisningen. I sak menade Lundgren att Walls klagoskrifter gav exempel på det slags tillvägagångssätt alla sakkunniga kritiserat honom för. Han hade inte heller funnit den allmänna avoghet mot veterinärer som Wall ville tillskriva läkarna.

Även Vennerholm inkom med en skrivelse. Eftersom han och Lundgren var i minoritet fann han Walls inlaga egendomlig: det var som att överklaga en reservation. Strängt taget var han av samma uppfattning som Lundgren, bortsett från dennes uppfattning om kollegiets ”allmänna kompetens att bedöma veterinärvetenskapliga arbeten”.

När styrelsen till slut behandlade ärendet fann den att ingen av de sökande för tillfället var fullt kompetent. Man insåg att det kunde vara vanskligt att rekrytera välkvalificerade krafter till en läroanstalt som var ensam på sitt område samtidigt som den skulle ”övergå från fackskolans till högskolans stadium”. Men trots initiala problem var det avgörande att den nya Veterinärhögskolan fick en lärarkår som var fullt förtrogen med den moderna vetenskapens metoder.

Då Wall begärt entledigande och ingen annan anmält intresse av att vikariera förordnade man laborator Folke Henschen.

Innan Kungl. Maj:t fattat beslut inkom Wall med slutpåminnelser, i vilka han främst uttolkade olika paragrafer i högskolans stadgar. För att hävda den ”självstyrelse, som ifråga om vetenskapliga institutioner i vårt land ansetts befordra och gynna vetenskaplig forskning och utveckling”, menade han att kollegiets bedömning och förslag måste ges företräde framför styrelsens. En utnämning efter sådana principer skulle bekräfta veterinärvetenskapens autonomi. ”Ett kollegialt samarbete med medicinska forskare synes mig bäst främjas genom att båda dessa med varandra besläktade forskningsgrenar få var för sig fritt utvecklas utan något den enas förmyndarskap över den andra.” Walls inlaga var på sitt sätt foljdriktig efter det att han först kritiserat de sakkunniga och sedan delar av lärarkollegiet.

Väl så intressant i vårt perspektiv är en petition i ärendet som också skickades till Kungl. Maj:t. Den var undertecknad av 334 veterinärer från hela landet. Man kontrasterade ett förr, då veterinärundervisningen låg i händerna på läkare, mot ett nu, då de ersatts av specialutbildade veterinär-

rer samtidigt som intresset för veterinärvetenskapen växte. Styrelsen hade inte tagit hänsyn till denna glädjande utveckling. Medicinsk teori kontrasterades mot veterinär praktik. ”Hur skall en människoläkare kunna föreläsa i hästens, nötkreaturets, fårets, hundens och fjäderfäets sjukdomar?” I petitionen framhölls det som avgörande att högskolans professorer åtnjöt förtroende hos veterinärkåren och avnämarna av dess tjänster. ”Vi måste ha veterinär specialutbildning, då så stora värden stå på spel för vårt land och våra lantmän.” Likartade teman turnerades i en annan petition från 13 Stockholmsveterinärer.

Dessutom inkom en skrivelse från kollegiemajoriteten med anledning av kollegieminoritetens skrivelser, närmast Lundgrens. Hans påstående att kollegiet länge strävat efter att ordna undervisningen efter samma principer som vid universiteten var osant eftersom man aldrig sökt införa dessa mer fria studieformer. Föreläsningar och kliniktjänstgöringar var obligatoriska, delkurserna bestämda till omfång och innehåll samt bundna till en plan som syftade till att reglera studietiden. I enlighet med syftet i stadgan, att meddela undervisning i alla för en fullständig veterinärutbildning erforderliga ämnen, ”är Veterinärhögskolan sålunda med avseende på undervisningens anordnande närmast att betrakta som en folkskola, och den vetenskapliga forskningen är därför enligt vår mening mera ett medel att på bästa sätt fylla Högskolans ändamål, men ej dess huvudsakliga uppgift”. Det speciellt veterinärvetenskapliga kontrasterades mot det allmänt vetenskapliga: att följa den veterinärsakkunnige var det enda rimliga. Med harm tillbakavisade man Lundgrens sätt att fränkänna kollegieledamöterna kompetens att bedöma kompetensen till professorsbefattningar.

Vi konstaterar att det för aktörerna var betydelsefulla frågor som stod på spel i dragkampen om den professionella kunskapsproduktionen, liksom att det fanns divergerande uppfattningar även inom kollegiet och veterinärkåren.

Kungl. Maj:t valde i januari 1917 att följa styrelsen. Ingen sökande var kompetent.

Andra försöket

Samtidigt bestämde Kungl. Maj:t att den alltjämt obesatta tjänsten skulle utlysas på nytt till hösten. Då tog Veterinärläkareföreningen upp discussionsfrågan ”Kan och bör professuren i patologisk anatomi och bakterio-

logi vid veterinärhögskolan innehavas av en person, som icke är examinerad veterinär?” Som en bakgrund refererades uttalanden från 1916 – i samband med återbesättandet av professuren i fysiologi – vilka ansågs innebära ett principiellt ställningstagande *för* kravet på veterinär allmänbildning. Högskolans lärare kunde inte på universitetsvis fritt välja hur länge de skulle uppehålla sig vid en självvald bråkdel av sitt läroområde. Stadgans befodringsparagraf, § 18, presenterades:

skall avseende i första rummet fästas å graden av ådagalagd vetenskaplig skicklighet hos de sökande i de ämnen, som lärarbefattningen omfattar. Vid bedömandet av sökandens skicklighet skall hänsyn tagas även till ådagalagd förmåga att meddela vetenskaplig undervisning samt i fråga om de kliniska lärarbefattningarna jämväl till föregående praktisk verksamhet såsom veterinär.¹⁷

Härtill refererades lärarkollegiets ursprungliga förslag. Detta rymde en precisering – ”ådagalagd vetenskaplig, speciellt veterinärvetenskaplig, och praktisk skicklighet” – jämte ett förordande av veterinärer som sakkunniga. ”Ifrågavarande bemödanden från lärarkollegii sida bottna tydligen i den uppfattningen, att veterinärvetenskap är något specifikt, något från andra vetenskaper avgränsat.” Gränserna kunde se olika ut för olika ämnen, men för att rätt bedöma de abnorma tillstånden inom patologisk anatomi fordrades bland annat kunskap om husdjurens normala anatomi. En parallell gjordes till Tandläkarinstitutet, där ordinarie lärare måste vara legitimerade tandläkare.

Efter diskussion beslutade föreningen att besvara den uppställda frågan med ett *nej*. Inledningarna skickades till Kungl. Maj:t, där ärendet sedan kom att bli vilande fram till 1923.

De sökande var som vid första försöket veterinärerna Hilding Magnusson, Olof Stenström, Sven Wall. Läkaren Folke Henschen var nytillkommen. Henschen hade alltså upprätthållit professuren, samtidigt som han följt föreläsningar i veterinärutbildningen. Han hade företagit studieresor och publicerat alster med veterinär inriktning. Behandlingen av ärendet tog tid. Det kom att kompliceras av att tillägget ”(och bakteriologi)” avlägsnades ur tjänstebemäningen efter utlysningen, samtidigt som Henschens vikarierande gav honom erfarenheter han inte haft vid ansökningstillfället.

Lärarkollegiet fick svårigheter att enas om och värva sakkunniga. Bland de tidigare granskarna avböjde Uppsalamedicinen Ulrik Quensel bestämt, men KI-professorn Carl Sundberg tackade ja än en gång. På veterinärsidan föreslogs åter Oluf Jensen jämte dennes kollega Andreas Fredrik

Følger, även han patologiprofessor vid Veterinär- og landbohøjskolen. Reservationer inom kollegiet gjorde att Følger avböjde, varpå Jensen villkorade sitt tidigare ja. Efter ett fruktlöst försök att utverka tjänstledighet åt föreståndaren för Veterinärbakteriologiska anstalten beslutade kollegiet att ånyo fråga Følger och samtidigt utse ytterligare en läkare. Efter det att tre svenskar tackat nej kom ett ja från Francis Harbitz, professor i patologisk anatomi vid Universitetet i Kristiania.¹⁸

Det blev alltså ett jämnt antal sakkunniga, två läkare och två veterinärer. Som historiker förnimmar man uppladdningen genom de gamla protokollsutdragen. Frontbildningen blev tydlig.

Sundberg förklarade inledningsvis, mot bakgrund av en reservation mot utseendet av honom, att denne kollegieledamots uppfattning innebar

att veterinärhögskolans uppgift neddrages från den ställning av högskola, dit den särskildt efter sin omorganisation sträfvat, [till] att vara blott en fackskola med alldeles öfvervägande praktiska uppgifter och ej en högskola. All medicinsk historia visar, att där vetenskapen satts ur högsätet och den praktiska nyttan blifvit väsentligen bestämmande, där har stillastående blifvit följden, d.v.s. tillbakagång.

Skulle Veterinärhögskolans önskan om en egen doktorsgrad anses berättigad måste man ta avstånd från en sådan uppfattning, förklarade Sundberg. Som vi ser gav han själv uttryck för en bestämd uppfattning om förhållandet mellan kunskapen och nyttan. Sundberg stod sedan fast vid sin tidigare bedömning, vilken uppdaterades. Sedan sist hade till exempel Wall blifvit veterinärmedicine doktor i Leipzig, men han behandlades främst genom bemötanden av anmärkningarna i sin försvarsskrift. Med beklagan kunde Sundberg inte finna honom eller någon annan veterinär kompetent. Det var däremot Henschen.

Samma bedömning gjorde den norske läkaren. Men han fann även Wall kompetent, om än med stor tvekan.

Jensen förklarade att det var med betänkligheter han åtagit sig uppdraget och att divergenserna förra gången bottnat i olikartade perspektiv. Den litteratur i patologisk anatomi som veterinärer börjat producera arbetade med grövre grundläggning och hade sitt värde i detta, förklarade han. För läkarna var fältet mer genomplöjt och de satte därför större värde på fördjupning i detaljer. Eftersom han inte fått någon vägledning i hur de svenska paragraferna borde tolkas hade Jensen utgått från de synpunkter man skulle ha anlagt i Danmark och Tyskland. Han fann alla veterinärer kompetenta och satte Wall först, trots de invändningar man kunde ha mot honom. Henschens arbeten inom humanpatologin

höll hög klass, men de veterinära bestod av enkla fallbeskrivningar och rymde rena missuppfattningar. De hade en tydlig karaktär av hastverk. Jensen menade att detta inte höll måttet, ungefär som att ingen medicinsk fakultet till professor skulle utse en veterinär som kompletterat med lite humanmedicin.

Även den andre veterinären fann alla veterinärsökande kompetenta, med Wall som etta. Henschen hade i sina veterinära skrifter bland annat citerat i andra hand och dragit förhastade paralleller mellan höns och människor. Likväl var han kompetent i veterinär patologisk anatomi, om än med tvekan, men definitivt inte i bakteriologi.

När lärarkollegiet sedan skulle ta ställning upprepades teman från förra gången, liksom vändningar av typen ”det rent veterinära området” och ”rent vetenskaplig forskare”. Undervisningsaspekten betonades. Någon kontrasterade ett val av forskningsämne med praktisk betydelse för husdjurskötseln mot en inomakademisk fördjupning. Kollegieledamöterna följde de veterinärsakkunniga och fann alla veterinärer kompetenta. Alla utom en satte Stenström först. Någon menade att Henschens kunskapsbrister gjorde att han inte förmådde bedöma vad som var huvudsak respektive bisak för den praktiserande veterinären. Hans grundliga vetenskaplighet i allmänhet kunde inte kompensera för denna brist. Fyra av sex fann honom dock kompetent, med större eller mindre tvekan. Men den nye fysiologiprofessorn tvekade inte. Han satte Henschen först, följd av Stenström. Slutresultatet blev alltså att lärarkollegiet gav Stenström ett tydligt förord.

Henschen inkom med en besvärsskrivelse, i vilken ”vetenskaplig” är en högre frekvent adjektivbestämning som kontrasteras hårt mot ”veterinär”. Hans kritik gick ut på att kollegiet hade ”på den vetenskapliga skicklighetens bekostnad tillämpat för författningarna främmande, ensidigt veterinära synpunkter”. Vad gällde det ämne skickligheten skulle prövas i kunde den patologiska anatomin inte förstås i den trängre bemärkelsen husdjurens patologiska anatomi; ”denna mening delas säkerligen av alla vetenskapligt arbetande patologer”. Henschen gick sedan igenom hur hans kompetens och skicklighet som vetenskaplig forskare och lärare bedömts av sakkunniga och kollegieledamöter, allt illustrerat med många citat. Slutsatsen blev att han tveklöst skulle placerats först om kollegiet hade följt § 18.

Skälet till att så inte skett var, förklarade Henschen, att han ”såsom icke-veterinär icke ansetts lämplig att bekläda professur vid Veterinärhögskolan”.

Han hade förståelse för önskan om veterinärkunskaper, men menade att allmän veterinär bildning kunde förvärfvas utan att avlägga examen. De studier han bedrivit under sina mer än tre år vid högskolan var nog minst lika resultatrika som fyraåriga veterinärstudier. Att det tidigare kravet på veterinärexamen hos lärarna hade tagits bort i de nya stadgarna torde bero på att man ville höja lärarkårens kvalitet genom att besätta varje professur med den sökande som var vetenskapligt skickligast. Henschen yrkade att han skulle utnämnas. Utgången av befordringsärendet hade principiella betydelser, förklarade han avslutningsvis. Den vetenskapliga utvecklingen var mest betjänt av att olika gränser överskreds. Om man godtog lärarkollegiets tolkning av stadgarna, med dess subjektiva lämplighetshänsyn, skulle "den vetenskapliga nivån sänkas vid våra på vetenskaplig forskning grundade högre läroanstalter".

Även Wall inkom med besvär. Han vände sig mot att lärarkollegiet förordat Stenström, trots att ingen sakkunnig satt honom först.

I sitt yttrande över besvären hänvisade kollegiet till de förarbeten till stadgarna som vi sett även hade ventilerats vid Veterinärläkareföreningens diskussion. Att preciseringen "speciellt veterinärvetenskaplig" lyftes ut ur slutförslaget berodde på att den ansågs uttrycka en självklarhet. En kollegieledamot hade förklarat "att då högskolans ändamål vore att utbilda veterinärer, så följde därav, att de ämnen, som lärarebefattning vid högskolan omfattade, och i vilka sökande hade att styrka sin kompetens, måste vara veterinärvetenskapliga, och att bestämmelsen 'speciellt veterinärvetenskaplig' sålunda vore överflödig". Veterinärinstitutets direktion godtog uppfattningen att det var fråga om en självklarhet som inte behövde utsägas. Sedan den nya stadgan trätt i kraft hade denna uppfattning också kommit till uttryck vid tillsättningen av fysiologiprofessuren och då biträts av Veterinärhögskolans styrelse. Eftersom den sedan även biträdades av Kungl. Maj:t, som avvisade besvär från sökande utan veterinärutbildning, hade kollegiets tolkning av stadgeformuleringen fått sanktion ända upp i högsta instans.¹⁹

Kollegiet bestred den mycket allmänna uttydning Henschen ville ge ämnet eftersom det vid Veterinärhögskolan handlade om just *veterinär* patologisk anatomi. Varken sakkunniga eller kollegium hade förnekat hans skicklighet inom det humana området, men här gällde saken något annat.

Att professorerna Sundberg och Harbitz ej yttrat sig över hans veterinära arbeten är ju lätt förklarligt, men av de veterinärsakkunniges uttalanden däröver synes

dock bristerna i hans veterinära utbildning tydligt framgå och deras kritik däröver är i vissa fall lika nedgörande som de medicinska sakkunniges över en del av de veterinära sökandenas arbeten.

Kollegiet bestred även idén att den förkovran Henschen ägnat sig åt skulle motsvara en fullständig veterinärexamen. Till Wall sade man att placeringen av honom grundade sig på den bristande självkritik samtliga sakkunniga framhållit; flera hade också ifrågasatt hans lärarskicklighet.

Den nye fysiologiprofessorn vände sig mot kollegiets yttrande och motiverade sitt tidigare votum *för* Henschen. Han framhöll betydelsen av veterinära specialkunskaper, men menade att de kunde förvärfvas även av icke-veterinärer. Ett vetenskapligt arbete kunde inte diskvalificeras för att det saknade en viss beteckning, speciellt inte inom de teoretiska ämnena, där det var "svårt eller omöjligt att draga någon gräns mellan speciellt veterinärvetenskapliga och allmänt biologiska arbeten". Så var fallet för den patologiska anatomin, åtminstone dess allmänna del.

Magnusson och Stenström inkom också med besvär, Wall med besvär över Henschens besvär. En av dem protesterade mot fysiologiprofessorns avvikande uppfattning. Denne hade ett par år tidigare framhållit den avgörande betydelsen av speciellt veterinära kunskaper, i konkurrens med icke-veterinärer, en uppfattning som godtogs av lärarkollegiet och ledde till hans utnämning då, men som han ville frångå nu. Alla tre veterinärerna framhöll betydelsen av veterinärkunskaper. Henschen ansågs inkompetent inom *veterinär* patologisk anatomi och bakteriologi av de veterinärsakkunniga. I sin besvärsskrivelse hade han inte ens försökt göra gällande att han var kompetent i bakteriologi utan bara ignorerat denna del av tjänsten. Det var lika otillständigt att Henschen omdefinierade professuren som att han åberopade meriter efter specimenringstidens utgång. Alla yrkade att de själva skulle utnämnas.

Ställningstagandena

Vi ser att Veterinärhögskolans styrelse hade en palett av ståndpunkter att ta ställning till inför sitt beslut. Skrivelsen till Kungl. Maj:t blev diplomatisk. Man förklarade att det knappast gick att bortse från bakteriologin, men att patologin var det primära. För denna professur vid Veterinärhögskolan var i sin tur "den rent veterinära patologiska anatomin" avgörande, men styrelsen fann sig samtidigt bunden av stadgans föreskrift att i första rummet fästa avseende vid den vetenskapliga skickligheten. Man

konstaterade att Henschens arbeten i veterinärpatologi inte kunde sätta honom före de medsökande, ”men då man sedan har att bedöma hans kompetens överhuvudtaget från rent vetenskaplig synpunkt” var han den främste. Styrelsen förordade honom.

Den korta skrivelsen åtföljdes av enskilda uttalanden som motive-
rade det egna ställningstagandet. Styrelsens ordförande, justitierådet Pehr von Seth, vägde olika aspekter mot varandra i en resumé. Övergången från fackskola till högskola innebar en likhet som medförde att kraven på lärarnas vetenskapliga förmåga måste likna dem för universitetsprofessorer. Men den unga Veterinärhögskolan kunde inte räkna med att få många sökande som arbetat länge inom en professurs ämnesområde, varför man fick väga in de framtidsförhoppningar som kunde knytas till en sökande. Hänsyn skulle i första hand tas till veterinärpatologin, förklarade ordföranden, men ju svårare avgörandet var, desto större betydelse fick man tillmäta prestationer utanför det specifika fältet. Utifrån dessa utgångspunkter kom von Seth fram till slutsatsen att, ”ehuru de sökandes specimina på det rent veterinärvetenskapliga området icke äro ägnade att giva någon av dem bestämt företräde framför de övriga, Henschen likväl genom allmänt vetenskaplig läggning och förmåga är den, som ingiver de bästa förhoppningarna för framtiden”. Befordringsparagrafen gjorde att Henschen, trots sina brister, borde utses till tjänsten, vilket vore ”mest ägnat att befordra högskolans utveckling till en härd för på vetenskaplig forskning byggd undervisning”.

Styrelseledamoten Eric Müller, anatomiprofessor vid KI, framträdde som en femte sakkunnig med ett tjugosidigt, retoriskt kraftfullt utlåtande, i vilket ”vetenskaplig” är ett ständigt återkommande adjektiv. Han utgick från styrelsens yttrande om de sökande 1916 och frågade sig om något framkommit som gav anledning till en ändrad bedömning. En genomgång visade att så inte var fallet. Att veterinärerna inte var kompetenta berodde inte på att veterinärer skulle vara oförmögna att lösa vetenskapliga uppgifter, ”utan det beror därpå, att dessa tre sökande sakna den skolning, som är nödvändig”. Deras vetenskapliga brister framträdde tydligt i jämförelsen med Henschen.²⁰

Beträffande Henschen framträdde Müller som en sträng granskare av varje ifrågasättande av hans kompetens. Till exempel hade han tagit fram statistik som visade att antalet obduktioner inte alls sjunkit under Henschens tjänstgöringstid. De ”rent veterinära studier” som behövdes hade denne ägnat sig åt med stor energi, visserligen efter speciminerings-

tidens utgång, men här kunde man inte vara så formalistisk, menade Müller. Att bakteriologin ingått i förutsättningarna för sakkunnigutlåtandena var en av få omständigheter som han inte kommenterade med en iver som kunde ge upphov till kullerbyttor i resonemanget. Till exempel avfärdade Müller helt danskarnas kritik av Henschens veterinärpatologiska skrifter eftersom de befann sig ”på samma kvalitativt höga ståndpunkt” som hans humanpatologiska arbeten, trots att han själv lite tidigare deklarerat att de inte rymde ”några nya fynd och utredningar av större värde”. Human- och veterinärmedicinen var i själva verket så intimt förbundna att inget av Henschens arbeten föll utanför läroombadets gränser. Att som lärarkollegiet låta praktiska meriter vara utslagsgivande var otillständigt och vittnade om en total brist på förståelse för en teoretisk professur och dess betydelse för praktiken. Eftersom Henschens vetenskapliga skicklighet var så överlägsen stod kollegiets förslag i strid med Veterinärhögskolans stadgar, mullrade Müller.

Veterinären Gustaf Kjerrulf, vilken som medicinalråd representerade Medicinalstyrelsen, förklarade att ingen hade mer än han önskat föreslå en veterinär till professuren. Men han ansåg sig likväl skyldig att förorda Henschen, med hänvisning till föreskriften att avseende i *första* rummet skulle fästas vid vetenskaplig skicklighet.

Lantbruksstyrelsens generaldirektör, Wilhelm Flach, klargjorde sin uppfattning att Veterinärhögskolans främsta uppgift var att utbilda praktiska yrkesmän, som Skogshögskolan utbildade skogstjänstemän och Kungl. Tekniska högskolan (KTH) ingenjörer för industrin. Kunde läroanstalten fylla denna betydelsefulla uppgift om lärarna i centrala ämnen saknade veterinär utbildning och erfarenhet? Flach tvivlade. Han anslöt sig med stor tvekan till styrelsens majoritet och deklarerade att han hade följt lärarkollegiets förslag om han inte varit bunden av stadgarnas ordalydelse.

Det är som att Flach såg sig nödd och tvungen att rösta mot sin övertygelse. En tolkning av detta är att han under mötesdiskussionen hade övertygats om att den enda möjliga tolkningen av befodringsparagrafen var en annan än lärarkollegiets. En vidare tolkning är att nyttan i detta fall fick vika för kunskapen, en kunskap som inte definierades av Veterinärhögskolan och lantbrukssektorn. Vi såg att medicinen Müller med kraft hade utlagt den rätta förståelsen av teorins betydelse för praktiken.

Den ende i styrelsen som inte inkom med ett eget yttrande var praktikers man, godsägare John Scharp.

Genom sin driftighet vann John Vennerholm inflytande över de svenska veterinärernas utbildning och organisering. Han står huggen i sten på Veterinärhögskolans gård. Bysten över honom restes 1926 av en annan av de institutioner som han verkade för och genom, Svenska veterinärläkareföreningen, vars ordförande han var under 18 år. Bilden är från hundraårsdagen av Vennerholms födelse, 1958, då en minneshögtid anordnades. Han har även uppmärksamats i en tysk medicinhistorisk avhandling och en svensk avhandling om djurskyddsrelsens idéhistoria.

Den ende som reserverade sig mot beslutet att sätta sig över lärarkollegiets förslag var rektor Vennerholm. Han förklarade att det sedan flera decennier funnits strävanden att etablera veterinärvetenskapen ”som en frigjord och självständig forskningsgren vid sidan av sin systervetenskap, den humana medicinen”. För alla som intresserat sig för veterinärväsendets höjande var det en stor besvikelse att den yngre forskningsgrenen inte fick pröva sina vingar. Även om de veterinärutbildade aspiranterna skulle vara mindre vetenskapligt drivna så hade de från början intresserat sig för veterinär forskning. Den läkarutbildade hade bara gjort det de senaste åren och skulle kanske, när utnämningen väl var klar, mest odla det fält han var skolad för. Rektor stod fast vid kollegiets förslag och dess tolkning av befodringsparagrafen, alltså att en sökandes skicklighet skulle visas i de ämnen som lärarbefattningen omfattade.

Inför Kungl. Maj:ts avgörande inkom Henschen, Stenström och Wall med slutpåminnelser. Alla kunde återropa minst en auktoritet: Wall de sakkunniga utifrån en enkel matematik, Stenström lärarkollegiet, Henschen styrelsen. Påminnelserna faller mestadels in i bekanta mönster, men vi kan notera Walls bild av hur han och hans jämgamla veterinärforskare var autodidakter, utan det slags vetenskapliga handledning som kunde fås vid exempelvis KI.

Ärendets avslutning våren 1920 blev dock ingen slutpunkt utan historien fick en lite sorglustig fortsättning. Under väntan på beslut återtog Henschen sin ansökan – han hade fått den professur i patologisk anatomi vid KI som han sökt. Kungl. Maj:t utnämnde ingen ordinarie innehavare.

I den uppkomna situationen sökte Veterinärhögskolan utverka möjlighet att kalla en berömd tysk veterinärpatolog. Denne var positiv men ställde vissa ekonomiska villkor. Medicinalstyrelsen fann lösningen god, men Statskontoret ogillade tanken att åt en viss innehavare av ordinarie statsbefattning ge löneförmåner utöver stat. Stenström fick vikariera.²¹

Ett år senare utlystes tjänsten på nytt, med Stenström och Wall som enda sökande. Lärarkollegiet lyckades engagera samma sakkunniga som förra gången. Denna gång fann även läkarna, med större eller mindre tvekan, att veterinärerna var kompetenta. Kollegiet satte enhälligt Stenström före Wall. Efter en vända med besvär förordade styrelsen Stenström, som utnämndes av Kungl. Maj:t vintern 1923. Samtidigt behandlades Veterinärläkareföreningens sedan 1917 vilande fråga, vilken lades till handlingarna.²²

Ett halvår senare dog Stenström.

Till vikarie utsågs assistenten vid patologisk-anatomiska avdelningen, Albert Hjärre, som avlagt veterinärexamen året innan och bara var 25 år. Han hade stimulerats av Henschen, utgav 1923 sin första vetenskapliga skrift och publicerade och fortbildade sig sedan samtidigt som han var tillförordnad professor. I slutet av 1927 utlystes så tjänsten, med Hjärre som ende sökande. Även om det dröjde till 1930 för en av de sakkunniga att bli färdig – Henschen – fann alla den sökande kompetent. Sedan gick utnämningen snabbt. Hjärre hade under tiden blivit veterinärmedicin doktor i Berlin och just disputerat även vid KI, på dispens.²³

Veterinärbakteriologiska anstaltens förste föreståndare dog samma år som Stenström. Sven Wall utnämndes till efterträdare. Han utvecklade 1931 vidare intressen i den märkvärdiga skriften *De tre tänkesätten*, ett slags övning i konstruktiv filosofihistoria, men var mindre lyckosam i föreståndarrollen. Medicinalstyrelsen agerade omsider för att avlägsna

honom och efter olika turer och försvarsskrifter förtidspensionerades han 1938. Anstalten omorganiserades och Hjärre blev föreståndare.²⁴

Iakttagelser på marginalerna

De spänningar vi utforskat här upphävdes inte genom att den kontrovers vi följt avslutades. Ett exempel på detta är Veterinärhögskolans rektorsval 1956, då valet stod mellan en läkare och en veterinär och slutade med att veterinären utnämndes. Ett exempel på att spänningarna inte ska övervärderas är att KI 1971 till fysiologiprofessor utsåg veterinären Bengt Andersson, som kallades "Get-Anders". Det är möjligt att gränsvakningen blivit mindre laddad, men när Veterinärhögskolan i början av 1900-talet tillkämpade sig erkännande och position inom det högre utbildningssystemet var gränsdragningarna betydelsefulla. En avgörande markör var vetenskapen, som kunde betraktas från olika sidor.

Att läkarna, i egenskap av vetenskaplighetens väktare, var mindre benägna att tala om gränser kan tyckas lite förvånande. Men att de inte ville tala om gränser innebär alls inte, som vi sett, att de inte ville dra gränser. De hade många synpunkter på den medicinska vetenskap som veterinärerna åkallade men inte själva definierade eller rådde över. Den nominellt inkluderande kategori som medicinarnas "allmänna vetenskapliga synpunkt" utgjorde var föga universell. I praktiken utgick den från ett partikulärt medicinperspektiv. När läkarna diskuterade andra lärosäten gick till exempel alla jämförelser till de medicinska fakulteterna; här kan noteras att KI, till skillnad från andra fackhögskolor, stod under överinseende av universitetskanslern. I den språkliga praktiken har vi sett att "vetenskaplig" var en synnerligen frekvent adjektivbestämning för läkarna. Den kunde kontrasteras så skarpt mot "veterinär" att veterinär fick ett drag av icke-vetenskaplig, till exempel kunde veterinär utbildning framstå som mindre vetenskaplig.

Ur medicinarsynvinkel fanns knappast principiella olikheter mellan human- och veterinärmedicinsk forskning – det rörde sig inte om en skillnad i art utan i grad, närmast graden av vetenskaplig skicklighet. I linje med detta såg sig läkarna väl kvalificerade att värdera denna skicklighet. De tillerkände sig kompetensen att bedöma veterinärmedicinska arbeten även om de själva inte ägnade sig åt sådana. De läkare vi följt var också mindre benägna att tala om gränsen till praktiken, vilken närmast framstod som ett enkelt utflöde av teorin. För patologiprofessor Sundberg såg vi att en betoning av nyttan innebar en tillbakagång för kunskapen.

Medicinsk forskning var strängt taget en kulturgärning, något Sverige måste värdera för att försvara sin plats bland kulturnationerna.

Veterinärerna var mer benägna att markera gränser. De uppfattade likheter med den "allmänna" medicin som gav legitimitet, men de såg också en särart utifrån sin domän. Den "rent veterinära synpunkten" var öppet partikulär, i viss mån exkluderande. För veterinärprofessorerna implicerade bestämningen "veterinär" knappast icke- eller ovetenskaplig, utan snarare annan-vetenskaplig. I befodringsparagrafen lade de inte betoningen enbart på *graden av ådagalagd vetenskaplig skicklighet*, som läkarna, utan minst lika mycket på preciseringen *i de ämnen, som lärarbefattningen omfattar*. Veterinärernas betoning kunde samtidigt skapa problem i mötet och mätningen med ett akademiskt perspektiv, till exempel blev bilden av en på vetenskaplig forskning grundad utbildning tvetydig när veterinärprofessorer liknade Veterinärhögskolans undervisning vid en folkskolas.

Veterinärmedicinen var olik men likvärdig. Relationen till humanmedicinen borde vara horisontell, "utan något den enas förmyndarskap över den andra", som Wall uttryckte det. Veterinärerna var mest kompetenta att fälla omdömen på sin domän. Den veterinära kunskapen hade också en öppnare, mer avspanad gräns mot nyttan. Högskolan hade tydliga band till de praktiserande veterinärerna, i förlängningen till avnämarna av professionens tjänster, något som innebar en möjlighet till en annan sorts legitimitet än den akademiska. Även om rektor gärna talade om likvärdigheten med universitetet var andra mer benägna att göra jämförelser med KTH, Skogshögskolan, Tandläkarinstitutet. Som vi noterade inledningsvis kunde hänvisningar till praktiken och betydelsen för landets lantbrukare slå an hos anslagsbeviljande politiker.

För den unga Veterinärhögskolan innebar närheten till den etablerade medicinska vetenskapen både möjligheter och hot. För den som blickar nedåt i en statushierarki kan det tyckas vara en självklarhet att samma regler ska gälla för alla, att vetenskapen och dess enhet inte ska splittras av gränser och särlösningar. Men för den som har blicken vänd uppåt kan det synas uppenbart att dessa allmänna regler reproducerar den överordnande position som innehas av den som bestämt måttstockarna – indikatorerna på vetenskaplig excellens, med dagens språkbruk – samtidigt som de underordnar och missgynnar angränsande domäner med sina specifika förutsättningar. Humanmedicinen var något att kämpa med men också mot.

Trots olikheterna var det mycket veterinärerna och läkarna hade gemensamt, som åkallan av vetenskapen i sökandet efter legitimitet och resurser. De förenades även i åberopandet av *behovet* som en grund i sin argumentation, samtidigt som det var oklart vem som hade behov. Det kunde röra sig om husdjursnäringens behov av veterinära undersökningar eller landets behov av att inte komma efter i den internationella medicinska forskningen, men veterinärernas och läkarnas egna behov av resurser till sina institutioner nämndes knappast. Parterna förenades också av att något stod på spel. För medicinarna gällde det deras position som auktoritet vad gällde bedömningar av medicinsk vetenskap, för veterinärerna rätten att fälla avgörandet i veterinärmedicinska frågor som hade återverkningar nedströms.

Den kontrovers vi utforskat i denna framställning rymde en gränsdragningsproblematik. Vem besatt kompetensen att bedöma hybriden ”veterinärmedicinsk vetenskap” – veterinären eller medicinaren? För veterinärerna gällde det i förlängningen kontrollen över den formella kunskapsbasen, en basal tillgång för professioner. Om kontroll skulle börja utövas av yttre krafter, säg medicinare eller jordbrukspolitiker, vore professionens integritet och relativa autonomi hotad. Under striden *om* ord – vad är ”veterinär”, ”medicinsk”, ”veterinärmedicinsk vetenskap”? – låg en strid *med* ord.²⁵

Problematiken är inte originell vare sig för Veterinärhögskolan eller början av 1900-talet. Andra fall som diskuteras i denna bok visar även de hur vetenskapens gränser dras i starkt tids- och aktörspräglade processer. Samtidigt är de konkreta fallen inskrivna i mer tidlösa och strukturella motsättningar, som den spänning mellan kunskapen och nyttan som alla fackhögskolor haft att förhålla sig till så länge de funnits. En professionsutbildningsanstalts kamp för akademiskt erkännande kan leda till akademisering, liksom politiskt erkännande av olika behov kan leda till politisering.

Noter

1. KoN 2018 finns tillgänglig på: <https://internt.slu.se/Organisation-och-styrning/uppfoljningar-och-indikatorer/forskningsutvarderingar-kvalitet-och-nytta/kvalitet-och-nytta-2018/> (kontrollerad den 17 oktober 2019); jfr den tidigare utvärderingen KoN 09: https://internt.slu.se/globalassets/mw/org-styr/planering-utveckling/uppfoljning-utvardering/kon_a_webb.pdf (kontrollerad den 17 oktober 2019). Den spänning som exemplifieras genom återopandet av dessa tidsenliga granskningar kan även förstås i termer av de än mer abstrakta kategorierna teori och praktik. Den grundläggande spänningen har präglat fler professionsutbildningar än den veterinära; till exempel har den för handelsutbildningens område tematiserats genom att återopa antika gudomar, se Lars Engwall, *Mercury Meets Minerva: Business Studies and Higher Education: The Swedish Case* (Oxford, 1992).
2. Systemaspekten betonas i Andrew Abbott, *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor* (Chicago, 1988); kunskapsaspekten i Thomas Brante, *Den professionella logiken: Hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunskapsambället* (Stockholm, 2014). Mitt övergripande gränsbevakningsperspektiv är i linje med det i Thomas F. Gieryn, *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the Line* (Chicago, 1999), med dess utgångspunkt i empiriskt välunderbyggda fallstudier; för en diskussion kring upptagenheten av gränser, se Ilana Friedrich Silber, "Space, Fields, Boundaries: The Rise of Spatial Metaphors in Contemporary Sociological Theory", *Social Research* 62:2 (1995). För mitt mer konkreta perspektiv, med dess fokus på kontroverser och språkbruk, se min "A Distinguished Scientific Field?: Pursuing Resources and Building Institutions for Engineering Research in Sweden, 1890–1945", *History and Technology* 32:4 (2016) och där anförd litteratur.
3. Mitt språkbrukshistoriska perspektiv är influerat av tanken på i grunden omstridda begrepp som den utvecklas i William E. Connolly, *The Terms of Political Discourse*, 3:e uppl. (Oxford, 1993).
4. För paralleller till det tekniska området, se min *Staten, Chalmers och vetenskapen: Forskningspolitisk formering och sociala ingenjörer under Sveriges politiska industrialisering 1890–1945* (Nora, 2004); fler paralleller belyses i Jonathan Harwood, *Technology's Dilemma: Agricultural Colleges between Science and Practice in Germany, 1860–1934* (Bern, 2005), vars modell i kap. 6 relateras till andra länder, verksamhetsområden och tider.
5. En översikt ges i Lennart Hjelm, *Lärdom på Ultuna: Lantbruksvetenskapernas utveckling i Sverige* (Uppsala, 1986).
6. Veterinärkårens historia skildras i Inga Hellberg, *Studier i professionell organisation: En professionsteori med tillämpning på veterinäryrket* (Göteborg, 1978). Översikter över utbildningen ges i Carl G. Schmitterlöw, "Veterinärmedicinsk undervisning under 200 år", i *Bot för boskaps sot: Svensk veterinärmedicin 200 år* (Skara, 1975) och John Vennerholm, "Efter hundra år", i *Veterinärhögskolan hundra år: Några publikationer i anslutning till dess jubileum* (Stockholm, 1921). En mer detaljerad skildring av i första hand Veterinärinrättningen i Stockholm är Hans Blomqvist, *Veterinärinrättningen i Stockholm 1821–1880* (Stockholm, 2006), som utgår från ett manuskript av Ivar Dyrendahl.

7. *Om veterinär-undervisningens ordnande i vårt land* (Lund, 1874), 16, 10.
8. Prop. 1875:40, *Angående ökad anslag till länsveterinärer samt för veterinärundervisningens behof*.
9. Prop. 1908:154, *Angående inrättande af en veterinär-bakteriologisk anstalt*; jfr Motzi Eklöf, *Fallet Blända: Statens serumtillverkning, en skandal och vetenskaplig krishantering* (Malmköping, 2018).
10. Prop. 1906:111, *Angående uppförande af nya byggnader för veterinärinstitutet m.m.*
11. ”Invigningen af det nya Veterinärinstitutet”, *Svensk veterinärtidskrift* 17 (1912), 327.
12. Material finns i konseljakter 14 januari 1914 nr I och 30 oktober 1914 nr II, Jordbruksdepartementet, Riksarkivet (RA); jfr prop. 1914A:46, *Angående stat för veterinärhögskolan m.m.*
13. SFS 1914:372, *Kungl. Maj:ts nädiga stadgar för veterinärhögskolan*, § 1; Jordbruksutskottets utlåtande 1914A:32, *I anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående stat för veterinärhögskolan m.m. jämte tre i ämnet väckta motioner*.
14. SFS 1897:109, *Lag angående köttbesigtning och slagthus*, § 4.
15. Materialet finns samlat i konseljakt 26 januari 1917 nr 21, Jordbruksdepartementet, RA, men är betydligt mer lättillgängligt i sammanställningen Sven Wall, red., *Handlingar rörande tillsättandet av den år 1914 den 7 december ledigförklarade professuren i patologisk anatomi (och bakteriologi) vid Kungl. Veterinärhögskolan* (Stockholm, 1917). Jämförelser med primärmaterialet har klargjort att avskrifterna är tillförlitliga, varför citaten i detta avsnitts redogörelse för ärendets gång kommer ur denna skrift (med undantag för citatet nedan ur Walls *Försvarsskrift*, som har en egen not). Sammanställningens mycket detaljerade förteckning över det kronologiskt disponerade innehållet gör ytterligare referenser redundanta.
16. Sven Wall, *Försvarsskrift med anledning av professor U. Quensels och professor C. Sundbergs sakkunnigeutlåtanden om t.f. professor Walls skicklighet till det av Wall sökta professorsämbetet i patologisk anatomi (och bakteriologi) vid Veterinärhögskolan* (Stockholm, 1916), 49. Jfr Folke Henschen, *Min långa väg till Salamanca: En läkares liv* (Stockholm, 1957), 117ff. Till bilden hör att Henschen själv blivit inkompetensförklarad 1911 och i en försvarsskrift vänt sig mot bl.a. Carl Sundberg. Idem, *Till Karolinska institutets lärarkollegium* (Stockholm, 1911).
17. Konseljakt 2 februari 1923 nr II, Jordbruksdepartementet, RA; jfr ”Protokoll hållet vid Svenska veterinärläkareföreningens årsmöte å Veterinärhögskolan i Stockholm lördagen den 27 okt. 1917”, *Svensk veterinärtidskrift* 23 (1918), 74–87. SFS 1914:372, § 18.
18. Materialet för den närmaste framställningen finns samlat i konseljakt 30 april 1920 nr 18, Jordbruksdepartementet, RA, till vilken jag gör en generell hänvisning.
19. Konseljakt 20 oktober 1916 nr 14, Jordbruksdepartementet, RA; centrala aktstycken tryckta i ”Professuren i fysiologi vid Veterinärhögskolan”, *Svensk veterinärtidskrift* 21 (1916), 330–380.
20. Den stridbare Müller ansågs agera hårdfört även inom KI:s lärarkollegium, jfr Solveig Jülich, *Skuggor av sanning: Tidig svensk radiologi och visuell kultur* (Linköping, 2002), 294.

BJÖRCK

21. Konseljakt 18 juni 1920 nr 4, Jordbruksdepartementet, RA.
22. Konseljakter 2 februari 1923 nr 10 och 11, Jordbruksdepartementet, RA; jfr statsrådsprotokollet 2 februari 1923 nr 11.
23. Konseljakter 26 oktober 1923 nr 10 och 27 juni 1930 nr 18, Jordbruksdepartementet, RA.
24. En översikt ges i Albert Hjärre, red., *Statens veterinärbakteriologiska anstalt: Kortfattad redogörelse för dess tillkomst, organisation, verksamhet och nybyggnader* (Stockholm, 1944).
25. Som en illustration av problematikens vidare aktualitet utgör stycket en omskrivning av några formuleringar i min *Staten, Chalmers och vetenskapen*, 353.